

**Тернопільський державний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

Лола Віталій Григорович

УДК 378.6:331(07)

**Формування технологічної культури
майбутніх учителів трудового навчання**

13.00.04 — теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Тернопіль 2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Запорізькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ПАВЛЮТЕНКОВ Євгеній Михайлович,
Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, проректор з навчальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ГУШУЛЕЙ Йосип Миколайович,
Тернопільський комерційний інститут,
проректор з навчальної роботи;

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
ЛЕВЧЕНКО Григорій Євменович,
АПН України, учений секретар апарату Президії.

Провідна установа: Національний педагогічний університет
ім. М.П.Драгоманова, кафедра
трудового навчання та креслення,
Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Захист відбудеться _____ 2003 року о__годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.01. у Тернопільському державному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса 2, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса 2.

Автореферат розіслано _____ 2003 року.

В.о. вченого секретаря

спеціалізованої вченої ради

Гладюк Т. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми дослідження. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті, схвалена ІІ Всеукраїнським з'їздом працівників

освітнянської галузі, визначає основні стратегічні напрямки її розвитку. Зокрема, одним із пріоритетних завдань загальної середньої освіти є підготовка до подальшого навчання та трудової діяльності. Освітня галузь “Технологія”, основною формою реалізації якої є навчальний предмет “Трудове навчання”, передбачає вирішення низки завдань, що вимагають від майбутніх учителів трудового навчання оволодіти основами технологічної культури (ТК).

У педагогіці вищої школи обґрунтовано концептуальні засади сучасної вищої педагогічної освіти. Значний внесок у розробку культурологічних засад, змісту і технологій педагогічної освіти зробили С. Архангельський, А. Вербицький, І. Ісаєв, В. Леднєв, В. Лозова, Г. Троцко, А. Маркова, М. Нікандров, Є. Павлютенков, В. Сластьонін, В. Слободчиков.

Окремі аспекти цієї проблеми висвітлені в дисертаційних дослідженнях: шляхи формування педагогічної культури майбутнього вчителя у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу (З. Абросимова); зміст, фактори, дидактичні та акмео-педагогічні умови становлення валеологічної культури особистості під час навчання у вищій школі (І. Ільїна); формування інформаційної культури у студентів вищих технічних навчальних закладів (О. Києва); професійно-моральної культури (Є. Богданов). Процес формування професійно-психологічної культури вчителя в системі вищої педагогічної освіти розглянуто в докторській дисертації Н. Лифінцевої. В. Кравець досліджував проблеми виховання культури сімейного життя, а Б. Шиян – фізичної культури студентів. Педагогічні умови та способи виховання культури навчальної праці студентів проаналізувала Г. Богомолова.

Отже, питання педагогічної культури вчителя знаходиться в центрі уваги сучасних дослідників, оскільки являє собою інтегральну характеристику педагога як суб'єкта професійної діяльності. Проте зберігається вузькоспеціальне розуміння вищеназваної категорії поза широким загальнокультурним контекстом професії вчителя, який впливає на учнів не стільки власним фаховим досвідом предметника, скільки особистісним культурним потенціалом. Як інтегральна якість особистості педагога, педагогічна культура вчителя є зрізом цілісної системи культурологічних знань, цінностей діяльності вчителя.

У межах культурологічного підходу системотвірним фактором професійно-особистісного становлення майбутнього вчителя є формування його педагогічної культури.

На засадах культурологічного підходу досліджено феномен “професійно-педагогічна культура” (Є. Бондаревська, І. Ісаєв, Н. Крилова, В. Сластьонін і ін.); розкрито зміст, механізми, тенденції та умови формування її окремих складників: духовної (Б. Братусь, В. Зінченко та ін.), методологічної

(В. Краєвський, С. Кульневич і ін.), морально-етичної (Є. Богданов, Е. Грішин і ін.), комунікативної (А. Мудрик) тощо.

Теоретичні та практичні питання підготовки вчителя трудового навчання розкриті у працях учених-педагогів П. Атутова, С. Батишева, Ю. Васильєва, Й. Гушулея, В. Кузьменка, Г. Левченка, В. Сидоренка, Г. Терещука, Д. Тхоржевського та ін. Однак проблема формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання як компонента професійної культури не стала предметом дослідження сучасних учених. З огляду на культурологічну парадигму особливого значення набуває проблема формування технологічної культури, яка, на думку вчених, визначає світогляд і саморозуміння людини та суспільства. П. Атутов, В. Симоненко та інші дослідники вважають, що технологічна культура є четвертим етапом універсальної культури (після міфологічної, космологічної та антропологічної). Це культура XXI століття. П. Атутов наголошує, що наразі людство живе в умовах, коли відходить до минулого індустріальний етап науково-технічного прогресу з його екстенсивною “ідеологією” (за будь-яку ціну домогтися максимального результату). Новий (технологічний) етап визначає пріоритет способу над результатом діяльності, зважаючи на її соціальні, економічні, психологічні, естетичні та інші фактори.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю подолання низки суперечностей: між згубним впливом техносфери на людину і неможливістю відмовитися від послуг штучного технологічного світу; між досягнутим рівнем освіченості випускників і вимогами суспільства до освіти; між вимогами суспільства до професійно-педагогічної підготовки вчителя трудового навчання та скороченням часу на його підготовку; між необхідністю внесення вагомих коректив у процес формування професійно-педагогічної культури вчителя трудового навчання та шляхами його практичної реалізації; між необхідністю формування технологічної культури як складової професійно-педагогічної й відсутністю моделі та практичних рекомендацій щодо вирішення цієї проблеми. Це зумовило вибір теми дослідження: **“Формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання”**.

Зв'язок дисертації з науковими програмами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану досліджень Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у процесі розробки теми “Професійне становлення педагогічних працівників”. Тема затверджена науковою радою інституту і узгоджена в раді з координації наукових досліджень в Україні у галузі педагогіки і психології (протокол №9 від 27 листопада 2001р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка студентів індустріально-економічного факультету вищого педагогічного навчального закладу.

Предмет дослідження становлять зміст, форми і методи формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні змісту, форм і методів формування технологічної культури у студентів індустріально-економічного факультету як складової професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати генезис поняття “технологічна культура” як компонента професійно-педагогічної культури вчителя трудового навчання, розкрити його сутність, структуру і зміст.

2. Обґрунтувати модель формування технологічної культури майбутніх педагогів.

3. Визначити та експериментально перевірити зміст, методи, форми та організаційно-педагогічні умови формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання.

Методологічною основою дослідження є філософські положення про функції культури в суспільстві; питання співвідношення культури й освіти, етики та практичної діяльності людини; філософські уявлення про реальний світ, який знаходиться у стані безперервного розвитку, вплив технологічного середовища на інтелектуально-духовний розвиток особистості, а також на всі сфери діяльності.

Складність досліджуваної проблеми зумовила необхідність застосувати комплекс **методів** науково-дослідної роботи, а саме: вивчення й аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з філософії, культурології, педагогіки, технології, методики фахової підготовки, технологічної освіти здійснювалися, щоб дослідити сутність, структуру і зміст технологічної культури учителя трудового навчання; аналіз та узагальнення педагогічного досвіду фахової та технологічної підготовки (пряме й опосередковане спостереження за навчально-виховним процесом; бесіди, усні та письмові опитування студентів, анкетування та тестування працівників шкіл, випускників педвузів, студентів), щоб виявити вади і проблеми у професійно-педагогічній підготовці учителів трудового навчання; педагогічний експеримент для визначення структури і змісту навчально-методичного комплексу “Основи технологічної культури”; методи статистичної обробки дослідно-експериментальних даних для перевірки їх достовірності.

Основною **базою** дослідно-експериментальної роботи був Бердянський державний педагогічний інститут ім. П.Д.Осипенка (від 2002 року – Бердянський державний педагогічний університет). Дослідження проводилося на I, III, V курсах індустріально-економічного факультету БДПУ. Окремі положення гіпотези дослідження перевірялися й уточнювалися в процесі

роботи з учителями трудового навчання на курсах підвищення кваліфікації в Запорізькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, у Херсонському державному університеті. Експериментом було охоплено 432 особи. Дослідження проводилося поетапно з 1998 по 2003 рік.

Перший етап – *пошуково-аналітичний* (1998-1999рр.) – визначення напрямів удосконалення структури та змісту освітнього процесу вищого навчального закладу, вивчення й аналіз стану проблеми дослідження, накопичення первинних уявлень про шляхи її розв'язання.

Другий етап – *експериментально-теоретичний* (1999-2000рр.) – розробка програми дослідно-експериментальної роботи (визначено методика й проведено констатуючий експеримент, сформульовано гіпотезу дослідження, уточнено концептуальні положення вдосконалення технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання в умовах навчально-виховного процесу індустріально-економічного факультету ВНЗ).

Третій етап – *методико-теоретичний* (2000-2001рр.) – визначення умов формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання; виокремлення мети, змісту, методики викладання спецкурсу “Основи технологічної культури”.

Четвертий етап – *експериментальний* (2001-2002рр.) – розробка навчально-методичного комплексу та його апробація в процесі навчання студентів індустріально-економічного факультету Бердянського державного педагогічного університету, визначення ефективності такої роботи.

П'ятий етап – *аналітичний* (2002-2003рр.) – обробка експериментальних даних, узагальнення й аналіз результатів дослідження, статистична обробка та підготовка на їх основі рекомендацій щодо вдосконалення професійно-педагогічної підготовки студентів індустріально-економічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів. Оформлення дисертації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше обґрунтовано модель формування технологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання як складової його професійно-педагогічної культури (загальні цілі, педагогічні завдання, зміст, форми, методи роботи, організаційно-педагогічні умови, суб'єкти формування, критерії ефективності, результати); на засадах професійно-культурологічного підходу визначено зміст формування технологічної культури, який спрямований на засвоєння системи узагальнених професійно-технологічних знань, умінь і навичок, розвиток технологічного мислення; структуровано основні поняття, елементи технологічної культури (типи, структура, світогляд, технологічна етика й естетика, технологічна освіта, техносфера, технологія виробництва); виявлено ефективні форми і методи формування технологічної культури (творче проектування, мозкова атака, дизайн-аналіз, морфологічний аналіз, алгоритмічний метод); обґрунтовано й

експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування технологічної культури (адекватність змісту технологічної підготовки професійній діяльності вчителя трудового навчання; вивчення спецкурсу “Основи технологічної культури”; оптимальне поєднання традиційних і нетрадиційних форм та методів навчання; моніторинг ефективності процесу формування технологічної культури); подальшого розвитку набули показники, критерії і рівні сформованості технологічної культури майбутніх учителів (потребнісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний).

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що виявлено основні тенденції та суперечності технологічного суспільства і обґрунтовано необхідність формування технологічної культури в майбутніх учителів трудового навчання; розглянуто генезис поняття “технологічна культура”; виявлено специфіку технологічної культури вчителя трудового навчання як компонента професійно-педагогічної культури.

Практична значущість дисертаційної роботи визначається розробкою практичних рекомендацій щодо формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання, які допомагають їм адаптуватися й інтегруватися в інформаційно та технологічно насиченому світі, свідомо обрати оптимальні методи й засоби перетворювальної діяльності щодо створення матеріальних і духовних цінностей з огляду на їх наслідки для природи, суспільства та самої людини; розробкою спецкурсу “Основи технологічної культури”; створенням науково-методичного комплексу для цілеспрямованого формування технологічної культури у вчителів трудового навчання.

Вірогідність одержаних результатів та їх обґрунтованість забезпечена методологічним обґрунтуванням вихідних позицій, застосуванням комплексу методів, адекватних об’єкту, предмету, меті та завданням дослідження; аналізом значної кількості наукових, психолого-педагогічних і навчально-методичних джерел з теми дослідження; статистичними методами обробки експериментальних даних; поєднанням кількісного та якісного аналізу здобутих результатів, позитивними наслідками впровадження технології формування технологічної культури; тривалістю дослідно-експериментальної роботи; широкою апробацією основних положень дисертації у педагогічному експерименті; обговоренням результатів дослідження на науково-практичних конференціях і семінарах.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Херсонського державного університету (довідка № 03-11-778 від 19.06.2003 р.), Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 59 від 5.09.2003 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57/1214-08 від 29.08.2003 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані в умовах практичної роботи здобувача на посаді асистента кафедри професійної педагогіки та методики трудового навчання зі студентами II та IV курсів індустріально-економічного факультету Бердянського державного педагогічного університету. Основні положення дослідження знайшли відображення в 6 одноосібних друкованих працях, з яких 5 статей опубліковано у фахових виданнях.

Крім того, апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалися на наукових семінарах кафедри професійної педагогіки та методики трудового навчання БДПУ, кафедри управління розвитком освіти Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, у виступах на науково-практичних конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція “Трудова підготовка учнівської молоді: стан та перспективи” (1999р., м. Тернопіль); Всеукраїнська науково-практична конференція “Стан та перспективи професійної орієнтації, трудового і профільного навчання та професійної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів” (2002р., м. Бориспіль); Регіональна науково-практична конференція “Другий Всеукраїнський з’їзд працівників освіти і питання підготовки вчителя сучасної школи” (2002р., м. Бердянськ); науково-практична конференція “Соціально-педагогічні проблеми підготовки педагогічних кадрів для сільської школи” (2002р., м. Бердянськ), IX Всеукраїнські педагогічні читання “Василь Сухомлинський і сучасність: Батьківська педагогіка” (2002р., м. Тернопіль); Всеукраїнська науково-практична конференція “Теорія і практика особистісно-орієнтованої освіти” (2003р., м. Запоріжжя); міжвузівська наукова сесія “Вчитель сучасної школи: досягнення, проблеми та перспективи його підготовки” (2003р., м. Бердянськ).

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 205 сторінок комп’ютерного набору, з яких 165 основного тексту. Робота містить 15 таблиць, 7 рисунків, 1 схему, 2 формули. У списку використаних джерел 228 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об’єкт, предмет, мету, гіпотезу, методологічні та теоретичні основи, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи; подано дані щодо апробації результатів дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** “**Теоретичне обґрунтування проблеми формування технологічної культури у майбутніх учителів трудового навчання**” науково обґрунтовано необхідність формування технологічної

культури як потреби соціально-економічного і технологічного розвитку суспільства і як необхідного компонента професійно-педагогічної культури вчителів трудового навчання, розглянуто генезис цього поняття.

Аналіз наукових джерел з філософії, соціології показує, що останні два століття світ розвивається за допомогою технічної енергетики і технічних засобів, які створює й удосконалює людина. Завдяки технічній енергетиці світ докорінно почав змінювати свій вигляд, створюючи нові явища і новий світ на Землі – техносферу в широкому значенні цього слова. Велика техносфера, створена за останні два-три тисячоліття, породжує нові матеріально-культурні здобутки людства.

Однак реалізація досягнень науки та техніки приносить суспільству не тільки благо. Удосконалення транспортних засобів призвело до збільшення їх швидкості, а з іншого боку, спричинило зростання транспортного травматизму. Інтенсивний розвиток науки зумовив збільшення кількості наукових публікацій, внаслідок цього з'явилися інформаційний стрес, інформаційний невроз. Застосування на промислових виробництвах верстатів, обладнання, технологічних і автоматизованих процесів, що потребують високих вимог до психофізіологічних реакцій людини, викликає стресовий стан у працівників. Шкідливі викиди промислових підприємств, енергетичних систем і транспорту в атмосферу, водоймища та надра набули таких обсягів, що в деяких місцях земної кулі рівень забруднення значно перевищує санітарні норми і викликає важкі захворювання. Несприятливо впливають на життєдіяльність людини шум, вібрації, інфразвук, а також коливання електромагнітних полів і випромінювання.

Отже, жити й успішно функціонувати в технологічно та інформаційно насиченому світі і не знати його - неможливо і навіть небезпечно. Ось чому молодь повинна володіти системою технологічних знань і вмінь.

Очевидно, що саме вчителю трудового навчання належить вирішувати це складне й важливе завдання: здійснювати формування технологічної культури підростаючого покоління. Таким чином, процес професійної підготовки вчителів трудового навчання потребує вагомих коректив, які дають можливість приділити особливу увагу процесові формування технологічної культури студентів індустріально-економічного факультету. Оволодіння технологічною культурою майбутнім учителем трудового навчання в соціальному й особистісному напрямках – запорука його професіоналізму й активної життєвої позиції, здатності зробити свій внесок у соціальне становлення підростаючого покоління. У розділі вказано, що в узагальненому вигляді технологічна культура – це рівень розвитку перетворювальної діяльності людини, яка є результатом сукупності досягнутих технологій матеріального та духовного виробництва і дає змогу людині ефективно долучатися до сучасних

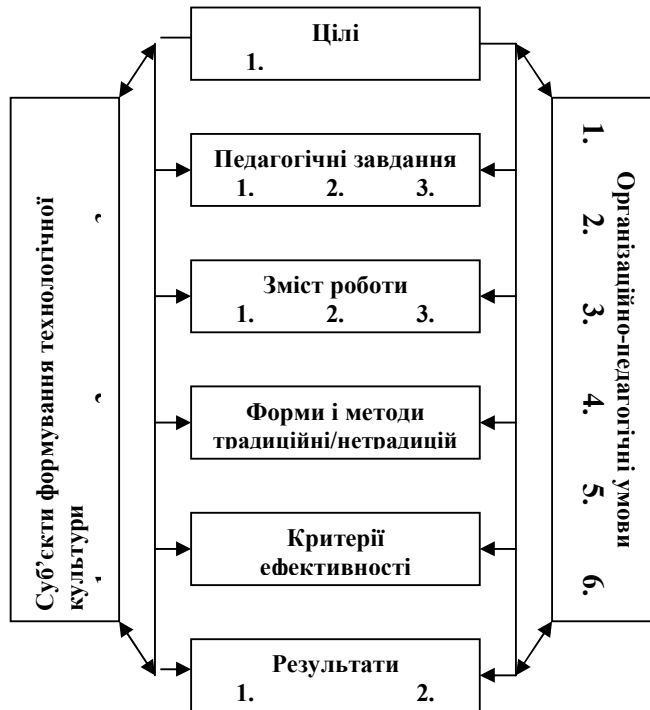
технологічних процесів на засадах гармонійної взаємодії з природою, суспільством і технологічним середовищем.

Проаналізовано генезис поняття “технологічна культура”, виокремлено головні типи культури (міфологічна, космологічна, антропологічна, технологічна), охарактеризовано її складові: технологічне мислення, техноетику, технологічну естетику.

Певний інтерес становлять дослідження, пов’язані з проблемою професійно-педагогічної культури, загальні підходи до якої знайшли відображення в працях В. Сластьоніна, І. Ісаєва, С. Батишева, В. Симоненка та ін. Визначено значення професійно-педагогічної культури як ступеня і засобу творчої самореалізації особистості викладача в різних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на засвоєння, передачу і створення педагогічних цінностей і технологій. Професійна педагогічна культура є інтегративною характеристикою професіоналізму, тому її формування можна розглядати як одне з найважливіших завдань педагогічної освіти. Теоретично обґрунтовано необхідність внести до змісту підготовки студентів індустріально-економічних факультетів спеціально розроблений інтегративний курс “Основи технологічної культури”, що допоможе формувати технологічну культуру в майбутніх учителів трудового навчання.

У другому розділі “Зміст, форми та методи формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання” висвітлено питання моделювання процесу формування технологічної культури, критеріїв її сформованості у майбутніх учителів трудового навчання, розроблено зміст експериментальної програми спецкурсу “Основи технологічної культури”, охарактеризовано методи і форми її формування, проаналізовано результати дослідження.

Ефективність формування технологічної культури залежить від кількох умов і факторів, серед яких, на нашу думку, важливе значення має системний підхід, що передбачає створення певної моделі, яку ми спроектували на засадах теоретичного аналізу проблеми (Рис. 1). До структури моделі входять загальні цілі, педагогічні завдання, зміст, форми і методи роботи, організаційно-педагогічні умови, критерії ефективності, результати.

Рис.1. Модель процесу формування технологічної культури студентів індустріально-економічного факультету

Опис моделі:

У загальних цілях передбачено:

1. Сформувати технологічну культуру як компонент професійно-педагогічної.
2. Сформувати готовність майбутніх учителів виховувати технологічну культуру в учнів.

У педагогічних завданнях передбачено:

1. Забезпечити оволодіння студентами основами технологічної культури.
2. Озброїти майбутніх учителів трудового навчання знаннями технологічної етики й естетики, правових основ технологічної діяльності.
3. Формувати навички культури праці.
4. Забезпечити розвиток потребнісно-мотиваційної сфери оволодіння основами технологічної культури.
5. Формувати потребу в самостійному набутті ЗУН.
6. Забезпечити розуміння технологічної культури як інтегрованого фактора розвитку гуманітарної і технічної освіти.
7. Забезпечити оволодіння змістом основних структурних компонентів технологічної культури.

До змісту роботи входить:

1. Формування знань про сучасні аксіологічні засади нової філософії освіти XXI ст. про цілісну картину світу, прогресивні та регресивні досягнення соціального та науково-технічного прогресу.

2. Засвоєння змісту основних компонентів технологічної культури як структурного елемента професійно-педагогічної культури вчителя.

3. Забезпечення синтезу наукових і практичних умінь та навичок для подальшого самостійного застосування у вирішенні ускладнених задач проектної діяльності.

4. Забезпечення зв'язку технологічної культури з гуманітарно-художнім і науково-технічним напрямками освіти.

5. Створення умов для активної творчої роботи, самореалізації в різних видах професійного самовдосконалення і педагогічної діяльності.

6. Використання набутих знань, умінь, методів і засобів для формування в учнів технологічної культури та її компонентів.

До основних *форм і методів роботи* належать традиційні і нетрадиційні (метод проектів, дизайн-аналіз, морфологічний аналіз, метод мозкової атаки, метод фокальних об'єктів, функціонально-вартісний аналіз, алгоритмічний метод, метод інформаційної підтримки, дискусія, метод творчих проектів.

До основних *критеріїв ефективності* формування технологічної культури належать:

1. Потребнісно-мотиваційний.

2. Когнітивний.

3. Операційно-практичний.

Обґрунтування та зміст цих критеріїв наведено нижче.

Результати відображають рівні сформованості компонентів технологічної культури: високий; середній; низький.

До організаційно-педагогічних умов входить:

1. Створення можливостей для реалізації змісту технологічної підготовки, адекватного професійній діяльності вчителя трудового навчання.

2. Визначення місця спецкурсу “Основи технологічної культури” в структурі навчального плану як важливої умови забезпечення зв'язку між процесом формування ТК і професійним навчанням учителя трудового навчання.

3. Сформованість необхідної нормативно-правової бази.

4. Наявність відповідної матеріально-технічної бази.

5. Підготовленість науково-педагогічних кадрів.

6. Фінансове забезпечення.

7. Оптимальне поєднання традиційних і нетрадиційних форм та методів навчання.

8. Моніторинг ефективності процесу формування технологічної культури.

Суб'єктами формування технологічної культури є керівники факультетів, кафедр, викладачі, куратори груп, студенти.

Модель формування відображає функціональні та структурні зв'язки між її компонентами. Після цілеспрямованої експериментальної роботи з формування основних компонентів технологічної культури узагальнено і конкретизовано її результати. Зіставлення результатів із загальною метою дало змогу внести необхідні корективи у його зміст, здійснити новий цикл педагогічної взаємодії.

Організація дослідно-експериментальної роботи серед студентів індустріально-економічного факультету здійснювалась на основі створеної моделі і спецкурсу "Основи технологічної культури".

Метою формуючого етапу дослідно-експериментальної роботи стала апробація спецкурсу "Основи технологічної культури", який інтегрував набуті раніше технологічні знання й уміння студентів, забезпечував формування наукового світогляду, технологічного мислення, основ технологічної етики й естетики.

У процесі читання курсу здійснено поточний контроль, анкетування, тестування, виконання та захист студентами дизайн-проекту. Оскільки ефективність формування технологічної культури залежить від кожного компонента, обраного нами критеріальним, перевірку ефективності спецкурсу (змісту, методів і форм навчання) ми здійснювали на основі обліку змін у потребнісно-мотиваційному, когнітивному й операційно-практичному компонентах технологічної культури.

Результати дослідження свідчать про те, що до початку експерименту мотиви, які студенти визнавали доміантними, реально не "діяли" (табл. 1).

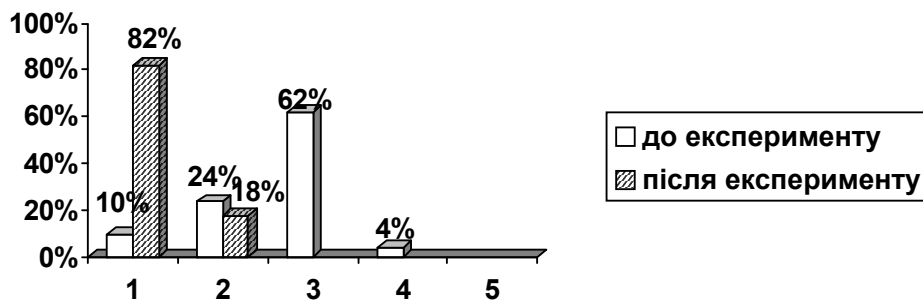
Дані у таблицях свідчать, що вивчення курсу, використання нетрадиційних методів навчання під час його викладання сприяли формуванню мотиваційної сфери студентів, зростанню їх загальної зацікавленості в подальшій професійній діяльності.

Таблиця 1

Середнє значення показників готовності студентів до професійної діяльності (у балах)

Компоненти	Інтегральні показники	Курс	Початок експерим.	Кінець експерим.
Потребнісно-мотиваційний	Особиста прихильність до майбутньої професійної діяльності	2	3,35	3,9
		4	3,5	4,5
	Професійна спрямованість	2	2,74	3,05
		4	2,8	4,8

Аналіз результатів узагальнених даних (середнє арифметичне значення різних типів знань), одержані до початку та після експериментів, наведено на рис. 2 (тільки за параметром “технологічна культура”).

1, 2, 3, 3, 4, 5– рівні сформованості технологічних знань

Рис. 2. Порівняльний аналіз рівня сформованості технологічних знань у студентів до і після експерименту

Інформація діаграми (рис.2) дає підстави зробити висновок, що в результаті формуючого експерименту зафіксовані статистично значущі відмінності ($p < 0,01$) між результатами 1-го і 2-го зрізів, які відображають перший рівень знань студентів – “повністю правильний вибір” (відповідно 10% і 82,0%).

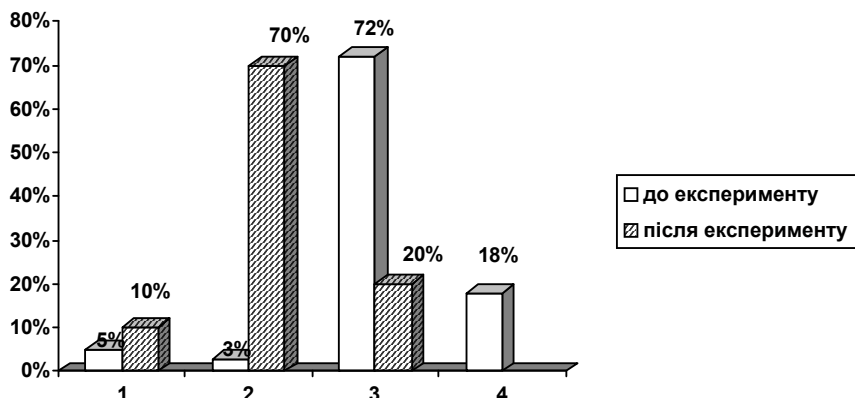
Аналіз результатів експерименту дозволяє стверджувати, що це відбулося завдяки зменшенню кількості тих студентів, в яких зафіксовано другий рівень сформованості знань (з 24% до 18%) і значним зменшенням кількості студентів, в яких домінував третій рівень сформованості знань (з 62% до 0%) та четвертий (з 4,0% до 0%). Щодо п'ятого рівня сформованості знань, то його не зафіксовано ні до, ні після експерименту.

Проаналізовано результати формуючого експерименту за критерієм “рівень сформованості вмінь і навичок вирішувати конкретні проблеми під час виконання дизайн-проекту”.

Результати узагальнених даних (середнє арифметичне значення різних типів умінь і навичок), одержаних на початку та наприкінці експерименту, наведені на рис. 3.

Аналіз одержаних даних свідчить, що “повністю адекватні” вміння і навички навіть у результаті експериментальної роботи вдалося сформувати лише у 10% студентів. Водночас на завершальному етапі експериментальної роботи значно зросла кількість студентів, у яких був сформованим другий рівень умінь (3,0% і 70,0% відповідно). З'ясовано, що це відбулося внаслідок деякого зменшення кількості студентів, у яких було зафіксовано третій рівень

сформованості умінь і навичок – “неадекватні” (з 72% до 20%) і відповідного їх переходу до групи студентів, у яких зафіксували другий тип умінь і навичок.

1, 2, 3, 4 – рівні сформованості технологічних умінь

Рис. 3. Порівняльний аналіз рівнів сформованості технологічних умінь у студентів на початку та наприкінці експерименту

Отже, дослідження свідчить, що за критерієм “рівень сформованості умінь і навичок студентів”, як і за іншими критеріями, зафіксована позитивна динаміка результатів. Однак позитивні зміни щодо сформованості вмінь і навичок не такі виразні, як зміни щодо сформованості знань.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. На основі результатів аналізу філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури виявлено генезис поняття “технологічна культура”, охарактеризовано типи універсальних культур (міфологічної, космологічної, антропологічної, технологічної). З’ясовано, що кожна універсальна культура має власне базове, ключове поняття: у міфологічній культурі – надістотніша сила, у космологічній культурі – природа, космос, у антропологічній культурі – людина.

2. Професійно-педагогічна культура (ППК) – це інтегральна якість особистості педагога-професіонала, умова та передумова ефективної педагогічної діяльності, узагальнений показник професійної компетентності викладача, мета професійного самовдосконалення.

На основі аналізу структурних компонентів ППК (аксіологічний, технологічний, творчий) з’ясовано, що технологічна культура є складовим елементом професійно-педагогічної культури вчителя трудового навчання, необхідним компонентом творчої самореалізації та професійного самовдосконалення особистості фахівця, глибокого володіння основами

перетворювальної діяльності, готовності до інновацій і новаторства. Вона передбачає наявність у людини системи технологічних знань, умінь і особистісних якостей.

3. Обґрунтовано критерії: потребнісно-мотиваційний, когнітивний та операційно-діяльнісний. Визначено й охарактеризовано рівні сформованості (високий, середній, низький) технологічної культури в майбутніх учителів трудового навчання. Сукупність визначених критеріїв, показників і рівнів дало змогу проаналізувати стан і визначити умови підвищення ефективності формування технологічної культури в майбутніх учителів трудового навчання.

4. Аналіз результатів дослідження показує, що рівень технологічної культури студентів помітно відстає від вимог сьогодення, а для формування та розвитку всіх її складових не вистачає можливостей циклу фундаментальних, фахових і спеціальних дисциплін. Результати констатуючого етапу експерименту свідчать, що питанням формування технологічної культури студентів індустріально-економічного факультету, як складової загальної культури та її структурних складових, не приділяється належної уваги. Технологічні знання й уміння студентів розрізнені, не зорієнтовані на досягнення загальної мети – формування технологічної культури. Водночас на основі одержаних результатів можна зробити висновок про те, що навчально-виховний процес вищого навчального закладу має необхідні умови для формування технологічної культури студентів ІЕФ. Однак відсутність систематизованої, узагальнювальної роботи не дає можливості студентам оволодіти технологічною культурою на достатньому рівні. Вказано на необхідність розробки інтегрованого спецкурсу, який систематизував би й узагальнив теоретичні та методичні технологічні знання й уміння студентів, забезпечив формування важливих професійних якостей майбутнього вчителя трудового навчання, компонентів технологічної культури.

5. У дисертації обґрунтовано модель формування технологічної культури студентів індустріально-економічного факультету, до якої входять такі компоненти: загальні цілі, педагогічні завдання, організаційно-педагогічні умови, критерії ефективності та суб'єкти формування технологічної культури, зміст, форми і методи роботи, результати. Реалізація змісту моделі здійснювалася у процесі вивчення спецкурсу “Основи технологічної культури”, читання лекцій, проведення практикумів, семінарів. Спецкурс акумулював мету, завдання, зміст, форми і методи формування технологічної культури в майбутніх учителів трудового навчання. Реалізація моделі забезпечила систематизацію теоретичних та методичних технологічних знань й умінь студентів, усвідомлення необхідності формування технологічної культури в професійній діяльності, ефективність змісту і процесу формування технологічної культури в майбутніх учителів трудового навчання.

6. Зміст формування технологічної культури майбутніх вчителів трудового навчання визначено на засадах професійно-культурологічного підходу, який відображає особливості і функції педагогічної діяльності і спрямований на формування системи узагальнених професійно-технологічних знань, умінь і навичок, на розвиток технологічного мислення. Структуровано основні поняття, елементи технологічної культури (технологічний світогляд, технологічне мислення, технологічна освіта, технологічна етика, технологічна естетика, техносфера, технологія виробництва), визначено їх логічну послідовність у програмі спецкурсу, взаємозв'язок з відповідними професійними знаннями.

7. Визначено різноманітні нетрадиційні методи і форми навчання, комплексне застосування яких у поєднанні із традиційними методами і формами дало можливість досягти сукупного навчального ефекту у формуванні основ технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання. До комплексу методів і форм, обґрунтованих та експериментально перевірених у дисертації, належать: метод вправ, метод дизайн-аналізу виробів, метод творчих проєктів, морфологічний аналіз, метод мозкової атаки, ділова гра, метод комп'ютерної підтримки, навчальний експеримент, олімпіади, конкурси, екскурсії, метод фокальних об'єктів, функціонально-вартісний аналіз, алгоритмічний метод, дискусія.

8. Перевірено ефективність упровадження організаційно-педагогічних умов формування технологічної культури студентів індустріально-економічного факультету вищого педагогічного навчального закладу. Основними із них є: створення можливостей для реалізації змісту технологічної підготовки, адекватного професійній діяльності вчителя трудового навчання; вивчення спецкурсу "Основи технологічної культури"; забезпечення зв'язку між процесом формування технологічної культури і професійним навчанням учителя трудового навчання; оптимальне поєднання традиційних і нетрадиційних форм і методів навчання; моніторинг ефективності процесу формування технологічної культури.

9. Результати формуючого експерименту показали, що реалізація спецкурсу, використання нетрадиційних методів і форм навчання, дотримання організаційно-педагогічних умов забезпечило ефективність процесу формування критеріальних компонентів технологічної культури студентів. Після експерименту збільшилася кількість студентів із яскраво вираженим позитивним ставленням до майбутньої діяльності (від 3,5 до 3,9 балів у студентів 2-го курсу і від 3,5 до 4,5 балів у студентів 4-го курсу), більш сформованою виявилася їх професійна спрямованість (від 2,7 до 3,5 балів у студентів 2-го курсу і від 2,8 до 4,8 балів у студентів 4-го курсу). В результаті формуючого експерименту для майбутніх учителів найбільш характерним є

високий (37,2%) і середній рівні ставлення до процесу навчання у вищому навчальному закладі. Удвічі зменшилася кількість студентів із низьким рівнем ставлення до процесу навчання у ВНЗ.

Кількість студентів, орієнтованих на зовнішню мотивацію, зменшилась на 12,1%, відповідно посилилася внутрішня мотивація. Збільшилась і кількість студентів, яких характеризують “повністю правильні знання” сутності і структурних компонентів технологічної культури. За когнітивним і за потребнісно-мотиваційним критеріями зафіксовано позитивний вплив спецкурсу на формування в студентів технологічної культури.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування технологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання. Подальшого вивчення потребують такі питання: застосування нових педагогічних технологій, інтерактивних методів навчання в процесі формування технологічної культури майбутнього вчителя, виявлення психолого-педагогічних механізмів і засобів формування технологічної культури в учнів загальноосвітніх шкіл.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях:

1. Лола В.Г. Загальні аспекти активізації формування професійних педагогічних умінь //Трудова підготовка учнівської молоді: стан та перспективи /Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (21-22 жовтня 1999р.). - Тернопіль: Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. -1999. - С. 132-134.
2. Лола В.Г. Зміст професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. -2000. - №8. - С. 46-50.
3. Лола В.Г. Формування технологічної культури у майбутнього вчителя трудового навчання //Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб.наук.пр. - Київ-Запоріжжя: ЗОІППО, 2001. -Вип. 20. - С. 64-67.
4. Лола В.Г. Генеза поняття “технологічна культура” //Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб.наук.пр. - Київ-Запоріжжя: ЗОІППО, 2002. - Вип.22. - С. 99-102.
5. Лола В.Г. Становлення поняття “технологічна культура” //Матеріали регіональної науково-практичної конференції “Другий всеукраїнський з’їзд працівників освіти і питання підготовки вчителя сучасної школи”.- Бердянськ: БДПУ, 2002. -С. 102-107.
6. Лола В.Г. Формування графічної культури майбутнього вчителя трудового навчання //Педагогіка і психологія формування творчої особистості:

проблеми і пошуки: Зб.наук.пр. - Київ-Запоріжжя: ЗОППО, 2002. -Вип.23. - С. 283-287.

7. Лола В.Г. Технологическая культура как структурный компонент профессионально-педагогической культуры учителя трудового обучения //Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб.наук.пр. - Київ-Запоріжжя: ЗОППО, 2003. -Вип. 27. - С. 115 - 118.

Анотація

Лола Віталій Григорович. Формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль. 2003.

Дисертація присвячена теоретичному обґрунтуванню й експериментальній перевірці змісту, методів, форм, організаційно-педагогічних умов формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання. Здійснено аналіз проблеми формування технологічної культури з соціально-педагогічних позицій, розглянуто генезис поняття “технологічна культура”, визначено типи універсальних культур.

Обґрунтовано модель формування технологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання як складової його професійно-педагогічної культури (загальні цілі, педагогічні завдання, зміст, форми, методи роботи, організаційно-педагогічні умови, суб’єкти формування, критерії ефективності, результати). Виявлено організаційно-педагогічні умови забезпечення процесу формування технологічної культури студентів індустріально-економічного факультету, критерії і рівні сформованості, нетрадиційні методи навчання, комплексне використання яких забезпечує формування технологічної культури в майбутніх учителів трудового навчання, розроблено тести, питальники, творчий дизайн-проект.

Ключові слова: культура, професійно-педагогічна культура, технологічна культура, генезис технологічної культури, модель формування технологічної культури.

Аннотация

Лола Виталий Григорьевич. Формирование технологической культуры будущих учителей трудового обучения. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности: 13.00.04 – теория и методика профессионального

образования. – Тернопольский государственный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь. 2003.

Диссертация посвящена теоретическому обоснованию и экспериментальной проверке содержания, методов, форм и организационно-педагогических условий формирования технологической культуры будущих учителей трудового обучения.

Актуальность проблемы обусловлена противоречиями между необходимостью формирования технологической культуры как составной части профессионально-педагогической культуры учителя трудового обучения и отсутствием модели и практических рекомендаций относительно решения этой проблемы.

Проведен анализ проблемы формирования технологической культуры с социально-педагогических позиций. Обоснована необходимость овладения технологической культурой будущими учителями трудового обучения в социальном и личностном плане как основы его профессионализма и активной жизненной позиции.

Рассмотрен генезис понятия “технологическая культура”, определены типы универсальных культур (мифологическая, космологическая, антропологическая, технологическая), показано, что для каждой универсальной культуры существует собственное базовое ключевое понятие.

Выявлены организационно-педагогические условия обеспечения процесса формирования технологической культуры студентов индустриально-экономического факультета, обоснована модель, включающая такие компоненты: общие цели, задачи, содержание работы, основные формы и методы работы, организационно-педагогические условия, критерии эффективности, субъекты формирования технологической культуры, результаты. Разработан научно-методический комплекс, включающий учебно-тематический план, программу спецкурса “Основы технологической культуры”, курс лекций, практикумы, семинары.

Обоснованы критерии формирования технологической культуры студентов (потребностно-мотивационный, когнитивный и операционно-деятельностный), определены и охарактеризованы уровни сформированности (высокий, средний, низкий) технологической культуры у будущих учителей трудового обучения. Разработан и апробирован спецкурс “Основы технологической культуры”, определены нетрадиционные методы и формы обучения, комплексное применение которых в синтезе с традиционными обеспечивает формирование технологической культуры у будущих учителей трудового обучения, разработаны опросники, тесты, творческий дизайн-проект.

Установлено, что в результате формирующего эксперимента у студентов экспериментальных групп общий уровень технологической культуры согласно

когнитивного критерия значительно возрос. Аналогичная ситуация зафиксирована и по операционно-деятельностному критерию, хотя позитивные изменения по этому критерию не так выразительны, как по когнитивному.

Ключевые слова: культура, профессионально-педагогическая культура, технологическая культура, генезис технологической культуры, модель формирования технологической культуры.

Annotation.

Lola V. Formation of Technological Culture of Future Teachers of Handicraft. –Manuscript.

Thesis for candidate degree of Pedagogical science, specialty: 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Ternopil State V. Gnatuk Pedagogical University, Ternopil 2003.

The dissertation focuses on the theoretical ground and experimental control of the context, methods, forms, organizational and pedagogical conditions of formation the technological culture among the future teachers of Handicraft.

The analysis of the problem of the technological culture formation on the social and pedagogical position was done. There was also studied the genesis of the notion “technological culture” and the types of universal cultures.

There was substantiated the model of formation technological culture among the future teachers of Handicraft as the component of its professional and pedagogical culture (general aims, pedagogical tasks, subject of formation, criteria of effectiveness and results).

There were revealed organizational and pedagogical conditions of ensuring the students technological culture of Industrial Economic department; criteria and levels of formation, non-traditional methods of education, complex usage that provides the formation of technological culture among the future teachers of Handicraft. The tests, questionnaires and creative design-project were developed.

Key words: culture, professional pedagogical culture, technological culture, genesis of technological culture, the model of formation of technological culture.

Підписано до друку ..... р. Формат 60x90/16.
Папір друкарський. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,0. Обл.-вид. арк. 1,0.
Тираж 100 прим. Зам. № _____
Віддруковано з оригіналів замовника.

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського державного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
460027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2